

ערביי ארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי: מפלגת אל-איסתיקלאל

תוכן העניינים

- א- מבוא: רקע הסטורי כללי
- ב- שורשיה של מפלגת אל-איסתיקלאל
- ג- אישים מרכזיים במפלגה והרקע החברתי שלהם
- ד- האידיאולוגיה הפוליטית של מפלגת אל-איסתיקלאל
- ה- מעמד פנים-פלסטיני, מעורבות בין-ערבית והירידה במעמדה של המפלגה

א- מבוא: רקע היסטורי כללי

הקמתה של מפלגת אל-איסתיקלאל בראשית שנות השלושים הייתה חלק מתהליך רחב של ראדיקליזציה בפעילות הפוליטית בקרב הציבור הערבי הפלסטיני בתקופה זו. תהליך זה התחזק והתעצם בעיקר בעקבות הארועים והמהומות שהתרחשו ב-1929. הנטייה להקצנה בתקופה זו קיבלה ביטוי באופנים שונים אשר הבולטים ביניהם היו, מצד אחד, עליית חשיבותו של האסלאם וחשיבותם של המקומות הקדושים לאסלאם כסמלים מרכזיים במאבק נגד הציונות, ומצד שני, תהליך של חילופי דורות בהנהגה הפוליטית ועלייתם של פעילים פוליטיים צעירים יותר ובעלי השכלה. הדיון בחלק זה של העבודה יתמקד באיפיון תמציתי של תהליכים אלו ושל התקופה אשר שימשה רקע להופעתה של מפלגת אל-איסתיקלאל בנוף הפוליטי של הציבוריות הפלסטינית.

האווירה השלטת בארץ ישראל לאחר אירועי 1929 הייתה קרקע פוריה לעלייתן של עמדות קיצוניות ורדיקליזציה פוליטית. כך, למשל, האגודה המוסלמית-נוצרית ביפו, אשר הייתה במשך כעשור תחת הנהגתו המתונה של תומך משפחת נשאשיבי, עומר אל-ביתר, עברה להנהגתו של המנהיג הקיצוני עבד אל-קאדר מוזאפר. תחת הנהגתו של זה, הענף היפואי של האגודה המוסלמית-נוצרית החל להפעיל לחצים על הוועד הפועל הערבי כדי שזה ינקוט קו נוקשה יותר בהחלטות פוליטיות עתידיות.

לחץ מסוג זה לא היה מוגבל ליפו בלבד, ואירגונים לאומיים שונים באותה תקופה

החלו להביע את ביקורתם על כך שהוועד הפועל הערבי היה מתון מידי בעמדותיו ובפעולותיו. בין השאר, זכה הוועד הפועל לביקורת על החלטתו שלא לקרוא לשביתה כללית ביום פלסטין אשר היה אמור לחול ב-16 למאי בכל שנה.

בנוסף לכך, גורמים שונים בציבור הערבי החלו במערכה למען אי שיתוף פעולה עם מפקד האוכלוסין אשר היה אמור להיערך בסתיו 1931, וזאת למרות שהוועד הפועל הצליח, בקלות יחסית, לשכנע רבים בציבור הערבי הרחב שהשתתפות במפקד האוכלוסין דווקא תשרת את האינטרס הלאומי הערבי.

באווירה כללית זו החלו בני הדור הצעיר להופיע כגורם עצמאי וקיצוני יותר בנוף הפוליטי, והחל מתחילת שנות השלושים החלו לתת ביטוי ברור יותר לעמדותיהם. במקרים רבים, כפי שמציין יהושע פורת בספרו על התפתחות התנועה הלאומית הפלסטינית, שינוי זה בהתנהגות הפוליטית של בני הדור הצעיר נעשה כחיקוי ומתוך השפעה של מה שהיה ידוע אז על חלקם של צעירים בתנועה הפשיסטית באיטליה ובתנועה הנאצית בגרמניה באותן שנים. זאת ע"פ עדויות של צעירים פלסטיניים באותה תקופה. בהתייחסות מפורטת לתופעה זו, ולמפלגת אל-איסתיקלאל באופן ספציפי, מציין יעקב שמעוני (בספר על ערביי ארץ ישראל שהתפרסם בשנת תש"ז) ש"בשנות השלושים היו חוגי איסתיקלאל הראשונים שהתקשרו עם המדינות הפאשיסטיות, איטליה וגרמניה, נענו לתעמולתן ונעזרו על ידן עזרה מעשית ומוסרית... כן נתרקמו מקצת קשרים בין אגף אחד של חוגי איסתיקלאל לבין האינטרנציונל הקומוניסטי – חוגים אלה הצליחו איפוא לאחד בקרבם אגף 'פאשיסטי' ואגף 'קומוניסטי'".

בנוסף לאגודת הצעירים המוסלמים אשר נוסדה בסוף שנות העשרים, קמו בתחילת שנות השלושים תנועות פוליטיות צעירות נוספות. אחת מהן, 'אגודת הצעירים הערבים' (ג'מעייית אל-שובאן אל-ערב) יצאה בביקורת תקיפה כנגד ההנהגה הוותיקה על התנהגותה הכושלת בפרשת עמק חפר (וואדי אל-חווארית') ועל אזלת ידה בכל מה שקשור למניעת פינויים של תושבי הכפרים הערביים באותו אזור (לאחר מכירת האדמות